

תוכן העניינים

ט

הקדמה

שער ההתגלות

- 3 **פרק ראשון: מבחן צירופי האותיות: טקס חניכה מיסטי שעבר ר' נחמן והדיו בספר ליקוטי מוהר"ן**
א. הקדמה 3; ב. מבחן צירופי האותיות כטקס חניכה 3; ג. ההיבט המשיחי 16; ד. מחזיון לתורה 18

- 21 **פרק שני: המעשה מהלחם: קבלת התורה**
א. הקדמה 21; ב. הדפסה וכתבי יד 23; ג. המעשה מהלחם: כתב יד ר' נפתלי וכתבי יד נוספים 26; ד. זמן אמירת הסיפור ושלשלת מסירתו 28; ה. על הסיפור 29; ו. הרובד האוטוביוגרפי 36; ז. קם כמשה 40; ח. ממעשה לדרשה: תפילה לחבקוק 47; ט. מצב התודעה: שינה, חלום, חזיון, יקיצה וערות 57; י. על הסוד ועל תפקידו 62; יא. מעמדו של ר' נחמן לאחר ההתגלות 70

- 71 **פרק שלישי: זרם התודעה המיסטית: אופייה של ההתנסות המיסטית ודרכי עיצובה הספרותיים בסיפור אורח נכנס**
א. מעגלי הזרה 75; ב. שורש הזרות: געגועים לקדושה 81; ג. תשובת האורח – עליית הרובד המיסטי לקדמת הסיפור 83; ד. מה נגלה לנשמתו הפורחת של בעל הבית 91; ה. האופצייה הדמונית 96; ו. אופי ההתנסות המיסטית ועיצובה 100; ז. אורח נכנס: הרובד האוטוביוגרפי 102; ח. דרך המיסטיקה: בין המעשה מהלחם לאורח נכנס 106

שער התיקון

- 113 **הקדמה: מפעל התיקונים**

- 115 **פרק רביעי: תהליך התגבשות התיקון הכללי, התיקון למקרה לילה והעלייה לקברו של ר' נחמן וזיקתם למתח המשיחי בברסלב**
א. מבוא 115; ב. סדר הזמנים 116; ג. התיקון הכללי 117; ד. התיקון למקרה לילה 130; ה. התיקון הכללי והתיקון למקרה לילה 141; ו. העלייה על קברו של ר' נחמן, ויעדים חדשים לאמירת עשרת המזמורים 142; ז. זיקת התיקונים למתח משיחי 152

- 154 **פרק חמישי: 'קונטרס הנסיונות' ודרכו של ר' נחמן שלא להתרחק מניסיונות**
 א. היה חפץ בניסיונות 154; ב. קונטרס הנסיונות 157; ג. הניסיונות 167; ד. דברי ר' אברהם בר' נחמן על הזיקה בין סוגיית הניסיונות הארוטיים ובין מעמדו הייחודי והמשיחי של ר' נחמן מברסלב 173
- 181 **פרק שישי: המעשה מהשריון: עוד מגנזי הצנזורה הברסלבית**
 א. פתיחה 181; ב. כתיב היד 185; ג. המעשה מהשריון 185; ד. על המעשה 187; ה. על השדה הסמנטי: מה לשריון ולמקרה לילה 188; ו. המניע לאזטריות 199; ז. המעשה מהשריון ושאלת זיקת התיקון לשבתאות 205
- 207 **פרק שביעי: חצים וניגונים: סיפורו של הקבצן שהיה בלי ידיים**
 א: 'און איך הייל זיא' (ואני מרפא אותה) 207; ב. ניגונים וחצים: עוד על התשתית המדרשית והקבלית לתיקונים ולמעשים 216
- 225 **פרק שמיני: אומן — 'הריני מוסר נפשי'**
 א. אומן ומפעל התיקונים 225; ב. 'היה מבקש מה' יתברך שימות על קידוש השם': זיקתו של ר' נחמן למיתה על קידוש ה' 227; ג. מסירות נפש בכוח המחשבה והדמיון 229; ד. מסירת השם 230; ה. 'התעלות הנשמות הנפולות' באומן 234; ו. קידוש ה', עשרה פרקי תהלים, התיקון למקרה לילה והתיקון הנעשה בעלייה לקבר ר' נחמן 237; ז. השאיפה למות על קידוש ה' כחלק מייעודו של ר' נחמן כבחינת משיח בן יוסף 240; ח. חלום יום הכיפורים ומסירות הנפש של ר' נחמן 243; ט. ימיו האחרונים של ר' נחמן 249
- 253 **פרק תשיעי: לאחר מאתיים שנה — מתיקון אישי לתיקון עולם**
 א. פתח דבר 253; ב. הפריחה וההתחדשות בחסידות ברסלב 254; ג. עשרה פרקי תהלים מתיקון למקרה לילה לתיקון כללי; מריטואל לקמע 260; ד. העלייה לקברו של ר' נחמן באומן בראש השנה 264; ה. תיקון ומשיחות 274
- 276 **אחרית דבר**
- 280 **נספח א: סיפורו של ר' פרחיא: על זיקות נוספות בין ספרות הזוהר לסיפור אורח נכנס**
- 283 **נספח ב: מיסטיקה וזרם התודעה: הערה בעקבות העיון בסיפור אורח נכנס**
- 286 **קיצורים ביבליוגרפיים**
- 301 **מפתח העניינים**
- 307 **מפתח השמות**

הקדמה

יצירתו העשירה והמגוונת של ר' נחמן מברסלב זוכה בעשורים האחרונים לעדנה ולפריחה כפי שלא ידעה מעולם. כתבי ר' נחמן נקראים ונלמדים בקרב מגזרים שונים, חסידיים ושאינם חסידיים, דתיים ושאינם דתיים, ומשמשים כחומר פעיל בתרבות הישראלית והיהודית העכשווית.

הספר המובא עתה בפני הקורא עוסק באשיות עולמו הרוחני של ר' נחמן וביסודותיה של חסידות ברסלב. לספר שני מוקדים שיש ביניהם מערכת זיקות הדוקה. המוקד האחד הוא ההתגלויות וההתנסויות המיסטיות שר' נחמן חווה ובהשפעתן על תפיסתו העצמית כצדיק לדורות ועל האתגרים הרוחניים והמשיחיים שקיבל על עצמו. המוקד האחר הוא התיקונים והריטואלים שר' נחמן ייסד ואשר עיצבו ומעצבים עד היום את עולמה של חסידות ברסלב. הפרק החותם את הספר מוקדש לדיון בהתפתחויות בנושא התיקונים שהתחוללו בחסידות ברסלב לאחר פטירת ר' נחמן, תוך תשומת לב מיוחדת למתרחש בעשורים האחרונים בתחום זה.

בספר מיסטיקה ושיגעון ביצירת ר' נחמן מברסלב¹ עסקתי בהרחבה בעמדתו של ר' נחמן, שהדעת והשכל הם רק אפיק אחד לזרימת החיים של האדם, ולא דווקא האפיק העיקרי או הנעלה ביותר. עמדה זו הנחתה אותו לטעון, שעל האדם לנסות להגיע למצבי תודעה נטולי דעת, ושדווקא הם, בהכנות הנדרשות, יכולים להיות מלאי דמיון טהור והשראה אלוהית. אולם אף שהמחקר עסק בכירור אופייה של המיסטיקה הברסלבית, נפקדו ממנו תיאור וניתוח של מגוון ההתנסויות המיסטיות שר' נחמן עצמו התנסה בהן ושככמה מהן שיתף את מקורביו.² חסרון זה נמלא, לפחות באופן חלקי, בספר שלפנינו בשער ההתגלות.

לאורך הספר נעשה שימוש רחב בכתבים הסודיים של חסידות ברסלב. חלק מהדברים הודפסו באחרונה וחלק אחר מצויים עדיין בכתבי יד אוטוריים, שעד כה לא היו נגישים לקהל הקוראים.

1 מרק, מיסטיקה ושיגעון.

2 בספר מיסטיקה ושיגעון אמנם הובאה דוגמה לתיעוד התנסות מיסטית אישית שהייתה לר' נחמן, אך זו הובאה באופן מהוסס ולא כחלק מעולם התגלויות עשיר שהעדויות לו רבות ומלאות עניין. ראו מרק, מיסטיקה ושיגעון, עמ' 343.

את שער ההתגלות פותח מקרה מרתק שבו נשמרו ותועדו גם ההתנסות המיסטית החזיונית של ר' נחמן וגם שתי תורות שהופקו ממנה. הדרשות עומדות כשלעצמן כדרשות עצמאיות וסגורות, ואלמלא נשמר תיעוד עדותו של ר' ישעיה שלום, ששמע את ר' נחמן מספר על ההתנסות שעבר, לא היה ניתן לשער שיסודן של דרשות אלו בהתנסות מיסטית, וודאי לא היה ניתן לשער את אופייה המסוים ורב העניין של התנסות מסוימת זו.

הסיפור הסודי, המעשה מהלחם, המכונה גם מעשה מקבלת תורה, שבו מתוארת התגלות רבת עצמה והרת משמעות שחוהה ר' נחמן עוד בצעירותו, מובא אף הוא בשער ההתגלות. עצמתה של ההתגלות והשלכותיה האפשריות הן שהובילו את ר' נחמן להזהיר, 'שכל השומעים הם ערבים זה לזה שלא לספרה לזר'; והמעשה אכן נגנז, ולא נודע לזר למעלה ממאתיים שנה. בסיפור זה אני רואה השתקפות לאחת מההתנסויות המכוננות את תודעת ר' נחמן כצדיק לדורות, צדיק בחינת משה-משיח, המקבל את התורה וגואל את ישראל. מעשה זה הוא מסמך מיסטי מרתק ויוצא דופן של נבואה והתגלות היכולות לשמש תשתית לתורה חדשה ודת חדשה.

את שער ההתגלות חותם העיון במעשה אורח נכנס, שהודפס בספר חי מוהר"ן. המעשה מציג בפנינו התנסות מיסטית בעלת אופי שונה ואף מנוגד לזו המשתקפת במעשה מהלחם; והדבר מלמד אותנו, עד כמה עשיר ורב גוונים היה עולמו המיסטי של ר' נחמן.

בשני פרקים אלו נייעזר גם בכלים שבאו במובהק מתחום חקר הספרות על מנת לעמוד על האיכויות הספרותיות של מעשים אלו, ובעזרת כלים אלו נעמיק את הבנתנו בפשרם ובמשמעם של המעשים הנידונים.

ראוי להקדים ולומר, שלא יכולתי במסגרת ספר זה להקדיש מקום לכל החזיונות וההתגלויות שהיו לר' נחמן ונשתמרו ביריני, ונאלצתי להצטמצם לדוגמאות ספורות מתוך עולמו המיסטי העשיר.

השער השני, שער התיקון, מוקדש למכלול התיקונים שייסד ר' נחמן: התיקון למקרה לילה, התיקון הכללי, והעלייה לקברו באומן. התיקונים תפסו מקום חשוב בפעילותו של ר' נחמן כאדמו"ר חסידי, והם מרכיב חשוב בדרך שעיצב עבור חסידיו ועבור הדורות שיבואו לאחר פטירתו. השער נפתח בתיאור עניינם ותהליך התגבשותם של התיקונים תוך בירור זיקתם לדרכו של ר' נחמן להעמיד את עצמו בניסיונות בתחום המיני. גם כאן אני נעזר בכתיבי יד אוטוריים שנשתמרו בהם תיאורים של הניסיונות שעבר ר' נחמן בצעירותו בתחום המיני ושהושטמו מהספרות המודפסת.

המעשה מהשריזן הוא אחד מהסיפורים הסודיים שסיפר ר' נחמן אך ביקש שלא לגלותו לזר, ואף הוא קשור לתיקונים שייסד. המעשה והקשרו תורמים להבנה מעמיקה יותר של תיקוני ר' נחמן ושל היומרה הטמונה בהם. נעסוק בתשתיות הקבליות של התיקונים המצויות בעיקר בספרות הזוהר ובקבלת האר"י, מקורות שהיו שגורים על לשונו של ר' נחמן, וחשיפתם מייתרת את ההשערות שעלו במחקר בדבר זיקה בין

התיקון למקרה לילה לבין כתבי יד שבתאיים שהסיכוי שהזמן לר' נחמן לראותם הוא אפסי.

שאיפתו של ר' נחמן למות על קידוש השם והזיקה בין שאיפה זו לבין תיקונו נידונו אף הן בשער התיקון, כאשר מתוך הדיון מתברר פן חדש בהכרעתו של ר' נחמן להיטמן דווקא בבית החיים אשר באומן, פן אשר מקשר הכרעה זו למפעל התיקונים שייסד.

הפרק החותם את שער התיקונים ואת הספר צועד מאתיים שנה קדימה, מפטירת ר' נחמן (תקע"א) ועד ימינו אנו. בפרק זה מתוארים ההתפתחויות והשינויים שחלו בשדה התיקונים והריטואלים הברסלביים במאתיים השנים האחרונות, ובמיוחד בעשור האחרון (תש"ס-תש"ע). בין השאר נדון בעלייה ההמונית לקברו של ר' נחמן באומן בראש השנה, ובריטואלים החדשים שנוצרו במסגרתה בשנים האחרונות, כגון 'התיקון הכללי העולמי' והשלכת הפירסינג בעת התשליך. הדיון בתהליכים אלו ייעשה על רקע הפריחה המתרחשת בחסידות ברסלב בעשורים האחרונים ואשר הפכה את ר' נחמן לגיבור תרבות ישראלי עכשווי; וכן יתברר הקשר בין העלייה לרגל ההמונית לבין התקוות המשיחיות המפעמות היום בקרב חסידי ברסלב.

תודות

חובה נעימה היא לי להודות לאנשים וגופים שסייעו במהלך המחקר ובהוצאת הספר. ד"ר יוני גארב, פרופ' הלל ויס, הרב אליעזר חשין, הרב יום טוב חשין, דויד לנג, הרב יהושע מונרשיין, בני יהושע מרק, פרופ' חביבה פדיה, פרופ' עדה רפפורט אלברט וד"ר אלחנן שילה קראו חלקים שונים של הספר והעירו הערות מועילות ורבות עניין; תודתי הלבבית נתונה להם. קהיליית הלומדים במכון שלום הרטמן הייתה לי לסביבה מפרה, תומכת ומאתגרת; תודתי על כך לחברי המכון ולראשיו. תודה מיוחדת לר' לייבל ברגר, על שפתח בפניי את אוסף חסידות ברסלב הנמצא ברשותו; הדפוסים הנדירים וכתבי היד היו לי לעזר רב. תודה לאבי בן-אמתי על עבודתו המסורה והמקצועית בעריכה הלשונית של הספר.

תודה כנה למכון שוקן למחקר היהדות שעל יד בית המדרש לרבנים באמריקה ולעומד בראשו פרופ' שמואל גליק, על הרשות לפרסם קטעים וצילומים מתוך כתבי היד שבספריית שוקן. תודה לבבית לספרן הספרייה הרב ברוך יונין על שסייע ועזר בסבלנות ובמימונות בכל אשר התבקש. השגת כתבי יד שונים הקשורים לספר נתמכה על ידי קרן בית שלום, קיוטו, יפן. הוצאת המחקר כספר נתמכה על ידי הקרן ע"ש יצחק עקביהו שבאוניברסיטת בר-אילן ועל ידי סגן הנשיא למחקר באוניברסיטת בר-אילן, פרופ' הרולד ב. הספר נכתב כחלק ממחקר (04/430) שנתמך על ידי הקרן הלאומית למדע.